

12.2 Ånge

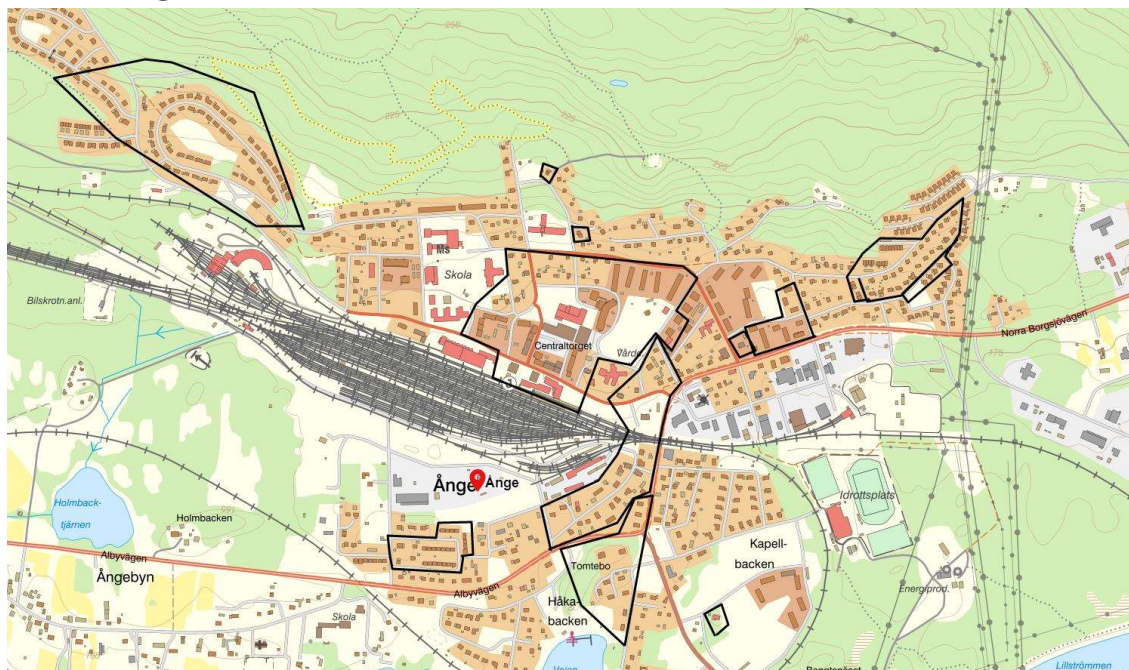

Fig. 47 Kartbild över Ånge centrum. Källa Lantmäteriet.

Det ursprungliga Ånge, eller Ange som det stavas i äldre källor - ligger i nuvarande Ångebyn som kan betecknas som en utpräglad jordbruksby. Enligt 1543 års skattebok fanns den tiden endast två skattebönder i byn. Ånge grundlades år 1877 då stambanan och tvärbanan förenades på en plats nordost om Ångebyn. Längst vägen mellan Ångebyn och området runt rangerbangården uppfördes byggnader av en helt annan typ än vad man var van vid. Här uppfördes stora handelsgårdar med fasader klädda i trä med listverk och fasadavdelande friser. Här uppfördes också tornprydda 1890-talsvillor. Ännu hade inte Ånge fått en stadsmässig bildning. Byggnaderna låg gles och fritt.

Det var först på 1920-talet som planer fanns på nybyggande i en mer stadsmässig form och detta skulle ske i direkt anslutning till det vackra stationshuset med tillhörande järnvägshotell. Detta skulle bli Ånges framsida som mötte resenärer från när och fjärran. Dessa planer kom aldrig att verkställas. Emellertid kom ändå tyngdpunkten i bebyggelsen att förskjutas mot stationsområdet.

År 1946 blev Ånge köping kom byggandet i gång på allvar. I början av 1950-talet växte en helt ny bebyggelse fram och centrumbildningen vid stationsområdet blev faktum. Ånge köping representerar en tätort med årsringar väl synliga i bebyggelsestrukturen.

Ånge tätort är synnerligen intressant ur kulturhistorisk synpunkt. Ånge redovisar en mängd årsringar i sin bebyggelsestruktur. Här finns flera av sekelskiftets stora handelshus bevarade. SJ:s personalbostäder finns kvar. Här finns också egnahemsområden och arkitektritade flerfamiljshus. Slutligen finns här ett modernt centrum villaområden uppfört mellan 1960 och 1990.

Nedan följer beskrivningar av de olika områdena. Siffran hänvisas till karta ni hittar som bifogat material.

12.2.1 Stationssamhället växer fram

I slutet av 1860-talet diskuterade man om byggandet av statsbanor i Norrland. Framför allt berodde detta på att stora järnmalmsfyndigheter påträffas i bland annat Malmberget. Att forsla malmen på vintervägar var både svårt och tidskrävande. År 1873 fastslog riksdagen att järnvägen skulle dras från Torpshammar, genom Ånge, till riksgränsen. Man hade beslutat att Ånge skulle bli förgreningsstation. År 1877 fastställdes att stambanan skulle gå genom Hybo över Tälje till Ånge. Detta medförde att Ånge placerades på kartan.

Ånge stationssamhälle är alltså en produkt av att Stambanan har anlagts på denna plats. Till stationssamhällena hörde hotell och restaurang. Stora hotellet i Ånge blev den naturliga mötesplatsen för flera generationer Ångebor. Allt eftersom strömmen av människor ökade utvecklades också samhället. Här uppfördes ett köpcentrum med affärer, biograflokal och andra sociala träffpunkter. Byggnaderna präglades av tidens anda och fick rikt utsmyckade fasader, tornliknande utbyggnader och andra, för ögat, dekorativa element.

12.2.2 Stationssamhällen (1)

Den äldsta delen av bebyggelsen intill järnvägsstationen, som uppfördes strax före sekelskiftet, var handelshuset vid järnvägsgränd samt utmed Köpmangatan. I områdets norra del finns stora välbevarade köpmansgårdar från 1800-talets slut. Här finns ett före detta sparbankens hus i sten med putsad fasad och är ett bra exempel på nyrenässansens stilart. Det var stora byggnader i två och en halv våning med burspråk och torn. Fasaderna är indelade i fält av liggande och stående fasspönt. Ovan de stora och vackra korspostfönstren finns utsmyckningar i form av profilerade överstycken. Byggnaden representerar en, för sin tid, karaktäristisk träarkitektur med inslag av nationalromantik.

Allt detta var för att ge köpingen ett ansikte mot den övriga världen. Denna ståtliga arkitektur hade man hämtat från de senaste arkitekturströmningarna. Rusticeringen vid byggnadernas hörn skulle påminna om stenhus (1). Intill gamla centrum växer mindre egnahemsområden fram med varierad småhusbebyggelse mot öster och väster.

12.2.3 SJ och 1920-talet (2)

I början av 1920-talet byggdes ett stort antal bostäder för människor anställda vid Statens Järnvägar. Nere vid Vojen ligger en grupp byggnader med smålägenheter. Högre upp och närmare samhället ligger de så kallade skivervillorna. Alla är de uppförda på 1920-talet i nationalromantisk stil. Fasader var alla av träpanel som är målad med röd slamfärg, fönster med spröjs och valmade tak med karaktäristiska skorstenar. Inom området ligger också "Tomtebo" som rymmer två intressanta träbyggnader. ÅNGE 45:3 är en välbevarad villa, uppförd på 1890-talet av kronolänsman Ludwig Låwenstein. Till dessa värden hör också gamla skolan i Ånge i sann 1920-tals klassicism.

12.2.4 Modernismen och centrumomvandling (3)

Dagens bebyggelse i det centrala Ånge skiljer sig markant från det gamla Ånge. Här har man under 60-talet och fram till 1990 anammat modernistiskt byggnadsskick med släta stenfaser, tegel, mosaikpartier och moderna enlufts-fönster.

Här hittar vi bland annat fin 1950-tals arkitektur med fina entréer och balkonger med smidesräcken, mosaikprydda fasader, tegelprofiler och nätta fönsternischer. Flera nya

villaområden etableras under 1950–1970-talen och syns tydligt i bebyggelsemönstret. Dessa områden har förändrats över tid, men är som sammanhängande småhusbebyggelse intressanta.

Inom Ånge tätort finns flera värdefulla miljöer som bör hanteras med särskild varsamhet och förvanskningförbud. Ånge stationssamhälle uppfördes i samband med järnvägens byggande. Här uppfördes bostadshus, bankhus och handelsgårdar. Här finns affärs- och handelshus från slutet av 1800-talet. Här finns också bostadshus, uppförda i trä, från första halvan av 1900-talet samt enhetlig egnahemsbebyggelse från 1900-talets mitt.

Väster om centrum ligger lokstallarna med tillhörande byggnader närmare centrum finns också flera fina exempel på välbevarad 1940- och 50-tals arkitektur, till exempel ÅNGE 65:4 och ÅNGE 68:3.

Kring Köpmangatan och i tätortens utkanter mot norr uppförs egnahemsvillor vid mitten av 1900-talet och framåt. Byggnaderna är i regel en våning med fasader i locklistpanel och olika sorters tegel. Bebyggelsen från 1950–70-talen är tydliga i bebyggelsemönstret med sammanhängande bostadsområden. Dessa är delvis förändrade men har sammantaget kulturvärden som vittnar om Ånges bebyggelseutveckling. Här bör man återta delar av förlorade villaarkitekturvärden vid förändring (4).

12.2.5 *Rekommendationer för utpekade miljöer*

Ånge köping har som tidigare nämnts en viss blandning i sin byggnadsstil. De fyra miljöerna representerar sin tids byggnadsskick. Ett bevarande av dessa miljöer kräver varsamhet vid exteriöra åtgärder. Varje område är känsligt för nyetablering av bebyggelse. Om sådan påfordras bör anpassning ske vad gäller färg, form och volym. Av särskild vikt är bebyggelsen som respekterar 1800-talet arkitektur utmed järnvägsgatan, 1920-talsbebyggelsen samt centrumomvandlingens moderna bebyggelse. Ånge som centrum gör har kan med fördel expandera. Viktigt är dock att ta hänsyn till bebyggelsemönster och fastigheter med höga kulturvärden.

- Hela området omfattas av allmänna varsamhetskrav vid restaurering eller renovering vad gäller taktyp, fasad och kulörer.
- Utpekade områden som bedöms vara särskilt värdefulla ur kulturhistoriskt hänseende, bör omfattas av förvanskningförbud och skyddas i kommande detaljplaner med skyddsbestämmelser.
- För större förändringar bör enskilda kulturmiljöanalyser göras för att bättre se hur plastens förutsättningar och värdefull bebyggelse tas till vara.

Av särskilt värde:

Fig. 48 ÅNGE 43:14 Köpmangatan. Här finns flera värdefulla äldre byggnader.

Fig. 49 och 50. ÅNGE 46:1 och 46:3, ÅNGE 46:17 - 21 SJ bostäder vid Vojen.

Fig. 51 Historisk bild av fastigheterna ovan. Källa: <https://www.leif-nordin.se/samhallet96.html>

Fig. 52 e SJ- arbetarbostäder Ånge 44:9 de så kallade Skrivarvillorna.

Fig. 53 Ånge 44:9 på 1920-talet med ursprungligt utseende. Köpmangatan. Källa: [Leif Nordins Vykort från Ånge \(leif-nordin.se\)](http://leif-nordin.se)